

**DIMITRIE DAN (1856–1927),
M. C. AL ACADEMIEI ROMÂNE
ACTUALITATEA UNUI CĂRTURAR BUCOVINEAN**

ELENA PASCANIUC

**Dimitrie Dan (1856–1927), Korrespondenzmitglied der Rumänischen
Akademie. Die Aktualität eines Bukowiner Gelehrten**

*(Zusammenfassung)**

Theologisch ausgebildet, durch Selbststudium zum Historiker und Ethnographen geworden, gehört Dimitrie Dan (1856–1927) zu den Intellektuellen, die sich in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts der Forschung der Volkskultur, der Geschichte, des geistig-religiösen Lebens in der Bukowina widmeten und Studien über die Rumänen und die anderen Ethnien dieser österreichischen Provinz erarbeiteten.

Seine kirchliche, kulturelle und literarisch-verlegerische Tätigkeit, seine Teilnahme an dem Czernowitzer öffentlichen Leben als Mitglied mehrerer kulturell-wissenschaftlichen Gesellschaften, sein Beitrag zum Prozess der Alphabetisierung der Landbevölkerung und seine Beteiligung am wissenschaftlichen Leben im allgemeinen als Korrespondenzmitglied der Rumänischen Akademie und seit 1904 als Mitglied des Vereins für Österreichische Volkskunde in Wien und der Kaiserlich-königlichen Zentralkommission für die Erhaltung der Kunst- und historischen Denkmale in Wien – all das stellt den Pfarrer Dimitrie Dan als einen jener Menschen dar, die an die „Allmacht und Dauerhaftigkeit der Kultur“ wirklich glaubten.

Durch seine monographischen und ethnographischen Studien, durch die Arbeiten zur Kirchengeschichte und durch die veröffentlichten Urkunden zeichnete er sich als ein „von unserer Vergangenheit begeisterter Mann“ aus – wie ihn Constantin Loghin nannte – „der alles an den Tag brachte, was er für nützlich hielt, um diese Vergangenheit klarzustellen“, und der die Aufgabe übernahm, das immaterielle kulturelle Gedächtnis der „Völkerschaften der Bukowina“ zu retten.

Schlüsselwörter und -ausdrücke: Rumänische Akademie, Dimitrie Dan, Theologe, Historiker, Ethnograph, Minderheitengruppen, Bukowina, wissenschaftliches Leben, Rettung des immateriellen kulturellen Gedächtnisses.

La scurt timp de la fondarea Societății Literare Române, printr-un decret special dat de Locotenența Domnească la 22 aprilie/3 mai 1866, între cei 14 membri

* Traducere: Ștefănița-Mihaela Ungureanu.

Analele Bucovinei, XXV, 1 (50), p. 141–155, Rădăuți – București, 2018

ai instituției academice au fost numiți și bucovinenii Alexandru Hurmuzaki și Ambrosiu Dimitrovici. Amândoi au făcut parte din elita mișcării culturale și naționale din Bucovina și au avut o susținută activitate publicistică. După moartea timpurie, la 3/15 iulie 1866, a publicistului Ambrosiu Dimitrovici, onoarea de a se număra între membrii fondatori ai Academiei Române i-a revenit profesorului și folcloristului I. G. Sbiera.

Din generațiile următoare de intelectuali bucovineni, în elita academică românească și-au înscris numele personalități culturale și științifice de prestigiu: Eudoxiu Hurmuzaki, Simion Florea Marian, Teodor V. Ștefanelli, Dimitrie Onciul, Dimitrie Dan, Eugen C. Botezat, Ion I. Nistor, Ilie E. Torouțiu etc.

Cărturarul bucovinean Dimitrie Dan, „ultimul reprezentant vrednic și activ al vechilor tradițiuni literare bucovinene, reprezentate cu vrednicie de Iraclie Porumbescu și Silvestru Morariu-Andrievici și continuate cu râvnă de Sim[ion] Fl[orea] Marian și Constantin Morariu”¹, s-a născut la 8/20 octombrie 1856, în Suceava, ca unic fiu al familiei meșteșugarului Nicolae Dan, cizmar din Suceava. Mama lui, Domnica Dan, era fiica preotului Bunceag, care a slujit la biserica din Straja, între anii 1831 și 1847². Cinci decenii mai târziu, nepotul Dimitrie va călca pe urmele bunicului matern, fiind numit și el preot paroh în Straja.

Între anii 1868 și 1876, Dimitrie Dan a fost elev al Obergymnasium-ului (astăzi, Colegiul „Ștefan cel Mare”) din Suceava. Pe toată perioada studiilor gimnaziale a activat în „Societatea literară a junimii române studioase din Suceava”³. Rememorând momentul care a decis activitatea lui de culegător de folclor, Dimitrie Dan scrie⁴ că, fiind elev în ultimul an la Gimnaziul cezaro-crăiesc din Suceava și președinte al acestei societății literare, pătrunde în „întreaga și bogata bibliotecă a Societății”, unde descoperă „niște manuscrise care conțineau colecțiuni de poezii populare”. Inspirat de ele, avându-i ca model și pe colegii mai mari, ca Simion Florea Marian, dedicați culegerii folclorului, gimnazistul Dimitrie Dan a început să adune și el, în timpul vacanțelor, poezii populare pe care în anii studenției le-a trimis spre publicare unor periodice. Debutul său publicistic a avut loc în revista „Șezătoarea». Foaia poporului român”⁵ din Budapesta, care i-a publicat mai multe

¹ Ion I. Nistor, *Cuvântare la înmormântarea preotului Dimitrie Dan*, în „Analele Academiei Române”, Partea administrativă și Debaterile, seria 3, tomul XLVII, Ședințele din 1926–1927, București, Cultura Națională, 1927, p. 122.

² Harieta Mareci, *Dimitrie Dan (1856–1927) – preocupări de istorie*, în „Codrul Cosminului». Analele Universității „Ștefan cel Mare”, Suceava, (seria nouă), anul II, nr. 2 (12) 1996, p. 658.

³ Societate întemeiată în 1868, la inițiativa lui S. Fl. Marian și a colegilor lui, Vasile Gr. Pop și Ilie Pantazi. Vezi: Mircea Fotea, *Simeon Florea Marian, folclorist și etnograf*, București, Editura Minerva, 1983, p. 33.

⁴ Dimitrie Dan, *În amintirea lui S. Fl. Marian*, în „Junimea literară”, anul IV, nr. 6–7, iunie și iulie, 1907, p. 156–157.

⁵ „Șezătoarea». Foaia poporului român”, revistă de literatură și folclor apărută la Budapesta, la 1 ianuarie 1875. Din 1880 până în 1882 (15 decembrie) s-a mutat la Oradea. Proprietar, redactor responsabil și administrator, Iosif Vulcan.

texte folclorice, sub titlul *Doine din Bucovina*⁶, semnate Dimitrie Danu, și *Doine și hore din Bucovina*⁷, sub semnătura Demetrie Danu.

În perioada 1876–1880, urmează cursurile Facultății de Teologie a Universității din Cernăuți. Activează în Societatea academică „Arboroasa” în anul școlar 1876/1877, din semestrul al II-lea fiind locțiitorul „secretarului de interne” al acesteia. În anul universitar 1878/1879, devine membru al Societății academice „Junimea”, care în noiembrie 1907 îl numește „membru onorar”⁸. La sfârșitul studiilor, în anul 1880, tânărul teolog Dimitrie Dan se căsătorește cu Elena Homiuca, fiica parohului Ioan Homiuca din Coțmani⁹, și este hirotonit preot. În familia lor, s-au născut opt fiice și doi băieți¹⁰.

A fost numit administrator parohial în satul Mahala (1880–1881); a slujit vreme de 15 ani, ca preot în două parohii ale comunității rutene din Bucovina, Jujineț (1881–1890) și Lujeni (1890–1896); a fost mutat apoi, la Straja (1896–1916) și la Roșa, suburbie a Cernăuțiului. Din perioada în care a fost preot în comunitățile rutene – unde, fiind privit cu ostilitate de politicienii ruteni și implicat, pe nedrept, după cum arată documentele de arhivă¹¹, într-un conflict confesional, se simțea „străin și ca exilat în Siberia”, – își amintea cu amărăciune că singurul câștig al acelor ani a fost „o amănunțită cunoștință a aceluiași popor, cu toate datinile și obiceiurile lui și a limbii slavone, care mi-a fost și-mi este de mult folos”¹². La scurt timp după mutarea din Lujeni, Consistoriul arhiepiscopal ortodox îi conferă gradul de exarh și brâul roșu pentru servirea credincioasă a bisericii (1897); în anul 1905 a fost numit vicar-protoieru la protoieria Vicov; în anul 1908, ocupă postul de protopresviter; în anul 1919, a fost ridicat la rangul de stavrofor; din anul 1920, a fost consilier consistorial, iar în anul 1923 a fost numit arhipresviter-mitrofor¹³.

⁶ „Șezătoarea». Foaia poporului român”, Budapesta, anul IV, nr. 3, 15 februarie 1878, p. 22.

⁷ Idem, anul V, nr. 11, 15 iunie 1879, p. 83–84.

⁸ Arcadie Dugan-Opaiț, *Albumul mare al Societăților „Arboroasa” și „Junimea” din Cernăuți*, ediție îngrijită, prefață, notă asupra ediției, index și glosar: Marian Olaru și Arcadie M. Bodale, Suceava, Editura Universității „Ștefan cel Mare”, 2015, p. 43.

⁹ *Ibidem*, p. 126.

¹⁰ Unul dintre băieți, Ilarion, a murit înecat în râul Suceava, la 26 iunie 1897. Al doilea, Gheorghe (Ghiță), a studiat silvicultura la Akademie für Bodenkultur din Viena. În 1908, student fiind, era rugat de tatăl său să caute în biblioteca facultății lucrarea *Rânduiala codrului ex. 1786*. Vezi: Liviu Papuc, *Dimitrie Dan și G.T. Kirileanu într-o relație științifică inedită*, în „Convorbiri literare”, Iași, (serie nouă), anul CXXXVII, nr. 7, iulie 2006, p. 89. În timpul Primului Război Mondial, Gheorghe a fost mobilizat și înrolat în Regimentul de Infanterie „Arhiducele Eugen”, nr. 41, primind, pe parcursul luptelor, mai multe decorații pentru vitejie. Cf. Leca Morariu, *Opere*, vol. II. *Beletristică*, ediție îngrijită, notă editorială și prefață de Liviu Papuc, Iași, Tipografia Moldova, 2011, p. 170–173.

¹¹ Arcadie Moisei, Antonie Moisei, *Dimitrie Dan – valorificator al culturii tradiționale a românilor din Bucovina*, în „Glasul Bucovinei”. Revistă trimestrială de istorie și cultură, Cernăuți – București, anul XII, nr. 1 (45), 2005, p. 24.

¹² Dimitrie Dan, *Rutenii din Bucovina*. Schiță etnografică, extras din „Analele Academiei Române”, seria a II-a, tomul XXXV, Memoriile Secțiunii Literare, București, Librăria Socec & Comp. și C. Sfetea, 1913, p. 2.

¹³ Cf. Arcadie Moisei, Antonie Moisei, *op. cit.*, p. 24.

În paralel cu activitatea eclesiastică, Dimitrie Dan a activat în cele mai reprezentative societăți culturale ale românilor, a desfășurat o impresionantă activitate publicistică, a fost autor de studii și monografii despre așezăminte și personalități ale vieții religioase din Bucovina, editor de documente și inscripții istorice. Pentru monografiile¹⁴ dedicate unor localități, Dimitrie Dan este amintit printre întemeietorii¹⁵ din Bucovina ai acestui instrument științific important în evoluția folcloristicii.

Studiile¹⁶ și culegerile de folclor ale academicianului Dimitrie Dan contribuie la reliefaarea multiculturalității Bucovinei dintr-o perspectivă nepărtinitoare, înscriindu-se într-o serie de lucrări¹⁷ care promovau, la sfârșitul secolului al XIX-lea, diversitatea și specificul fiecărei etnii aflate în granițele Imperiului Austro-Ungar. Trei studii ale sale: *Armenii orientali din Bucovina*, Cernăuți, 1891, 45 p. (ediția germană, 1890, 39 p.); *Țigani din Bucovina*, Cernăuți, 1892, 32 p. (ediția germană, 1893, 42 p.); *Lipovenii din Bucovina*, Cernăuți, 1894, 43 p. (ediția germană, 1890, 35 p.) au constituit și capitole ale lucrării *Die Österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild. Bukowina* [Monarhia austro-ungară în cuvânt și imagine. Bucovina], Druck und Verlag der kaiserlich-königlichen Hof- und Staatsdruckerei, Wien, 1899, 890 p. Pentru această contribuție, D. Dan a primit, în 1902, mulțumiri din partea Curții de la Viena¹⁸.

Activitatea literar-editorială, implicarea în procesul de alfabetizare a populației rurale din Bucovina, participarea la viața publică cernăuțeană, ca membru al Societății „Arboroasa”, al Societății pentru Literatura și Cultura Română în Bucovina (din anul 1870), implicarea în viața științifică – ca membru al Societății Etnografice

¹⁴ Dimitrie Dan, *Lujenii. Biserica, proprietarii moșiei, satul și locuitorii lui* (schiță istorică, topografică și etnografică), foileton în „Gazeta Bucovinei”, anul III, 1893, nr. 45, 46, 48 și 49; *Comuna Straja și locuitorii ei. Studiu istoric, topografic și folcloric*, Cernăuți, Editura ziarului „Patria”, 1897; *Mănăstirea și comuna Putna*, București, Institutul de Arte Grafice „Carol Göbl”, 1905.

¹⁵ Sabina Ispas, Nicoleta Coatu (coord.), *Etnologie românească. Folclorică și etnomuzicologie*, II. Metodologie. Arhive. Instrumente de lucru, Partea a 2-a, București, Editura Academiei Române, 2010, p. 188. Vezi și: Vasile I. Schipor, *Bucovina istorică. Studii și documente*, cap. *Tradiția studiilor monografice în Bucovina*, București, Editura Academiei Române, 2007, p. 263–268.

¹⁶ Dimitrie Dan: *Armenii orientali din Bucovina*, Cernăuți, Tipo- și Litografia concesionată Arch. Silvestru Morariu-Andrievici 1891, 45 p.; *Țigani din Bucovina*, Cernăuți, Tipo- și Litografia concesionată Arch. Silvestru Morariu-Andrievici, 1892, 32 p.; *Lipovenii din Bucovina*, Cernăuți, Tipo- și Litografia concesionată Arch. Silvestru Morariu-Andrievici, 1894; *Evreii din Bucovina. Studiu istoric, cultural, etnografic și folcloric*, Cernăuți, Societatea tipografică bucovineană, 1899; *Rutenii din Bucovina*. Schiță etnografică. Extras din „Analele Academiei Române”, seria a II-a, tomul XXXV, Memoriile Secțiunii Literare, București, Librăriile Socec & Comp., 1913; *Obiceiuri și credințe armene la naștere, nuntă și înmormântare*, Cernăuți, Societatea tipografică bucovineană, 1904 p.

¹⁷ Ludwig Adolf Simiginowicz-Staufe, *Die Völkergruppen in der Bukowina*. Ethnographisch-Kulturhistorische Skizzen, Czernowitz, Pardini, 1884; Johann Polek, *Die Lipowaner in der Bukowina*, în „Jahrbuch des Bukowiner Landesmuseums”, Czernowitz, 4/1896, p. 46–130; Raimund Friedrich Kaindl, *Die Juden in der Bukowina*, în „Globus”, Braunschweig, Band 80, 1901, nr. 9–10, p. 133–137, 157–161; idem, *Die Ruthenen in der Bukowina*, în „Osteuropäische Zukunft”, München, 3/1912, nr. 5; Ion I. Nistor, *Români și ruteni în Bucovina. Studiu istoric și statistic*, București, Socec & Sfetea, 1915 ș.a.

¹⁸ Arcadie Moisei, Antonie Moisei, *op. cit.*, p. 25.

Austriece din Viena; membru al Comisiunii Centrale din Viena pentru Cercetarea și Conservarea Monumentelor Artistice; membru al Secției Regionale Cernăuți a Comisiunii Monumentelor Istorice¹⁹ etc. – ni-l arată pe preotul Dimitrie Dan ca făcând cu adevărat parte dintre cei „care aveau credință în atotputernicia și permanența culturii”²⁰. Nu a stat departe nici de viața politică a provinciei. La momentul când se hotăra unirea necondiționată a Bucovinei cu patria-mamă, la 27 octombrie 1918, Adunarea Constituantă l-a ales membru în Consiliul Național Român.

Dimitrie Dan a colaborat, de-a lungul anilor, la numeroase reviste: „Șezătoarea” (Budapesta), „Aurora română”, „Deșteptarea”, „Patria”, „Gazeta Bucovinei”, „Candela”, „Junimea literară”, „Czernowitzer Zeitung”, „Bukowiner Nachrichten” (Cernăuți), „Revista politică” (Suceava), „Șezătoarea” (Fălticeni) „Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice” (București), „Transilvania” (Sibiu), „Zeitschrift für österreichische Volkskunde” (Viena) etc.

După debutul publicistic din 1878, în revista lui Iosif Vulcan, „Șezătoarea». Foaia poporului român”, Dimitrie Dan a avut o colaborare episodică la revista „Aurora Română” din Cernăuți. I se tipăresc aici *Poesii populare* adunate din comuna Bilca și legenda („tradițiunea”) *Zâna Iazului*²¹. Preotul Dimitrie Dan are o colaborare mult mai substanțială la revista „Gazeta Bucovinei”, unde publică două studii de etnografie, *Țigani din Bucovina* (1892)²² și *Lujenii. Biserica, proprietarii moșiei, satul și locuitorii lui* (schiță istorică, topografică și etnografică)²³. Ambele lucrări apar în *Foița „Gazetei Bucovinei”*, rezervată literaturii. Studiul monografic *Lujenii...* este dedicat „Eminenței Sale Preasântitului Archiepiscop și Mitropolit dr. Silvestru. Dimitrie Dan mai publică în aceeași gazetă și o mie de *Credințe populare bucovinene*, în 19 foiletoane, în mai multe numere din anii 1894 și 1895²⁴. Lectura lor trimite la caracterul enciclopedic al folclorului, înțeles ca sumă de cunoștințe care interesează, în primul rând, pentru funcția practică în viața colectivității.

¹⁹ Radu Moțoc, Alexandru Budișteanu, „Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice” la 100 de ani de la apariție, p. 272; www.monumentul.ro/pdfs/Radu%20Motoc%2010.pdf (accesat la 26.04.2017).

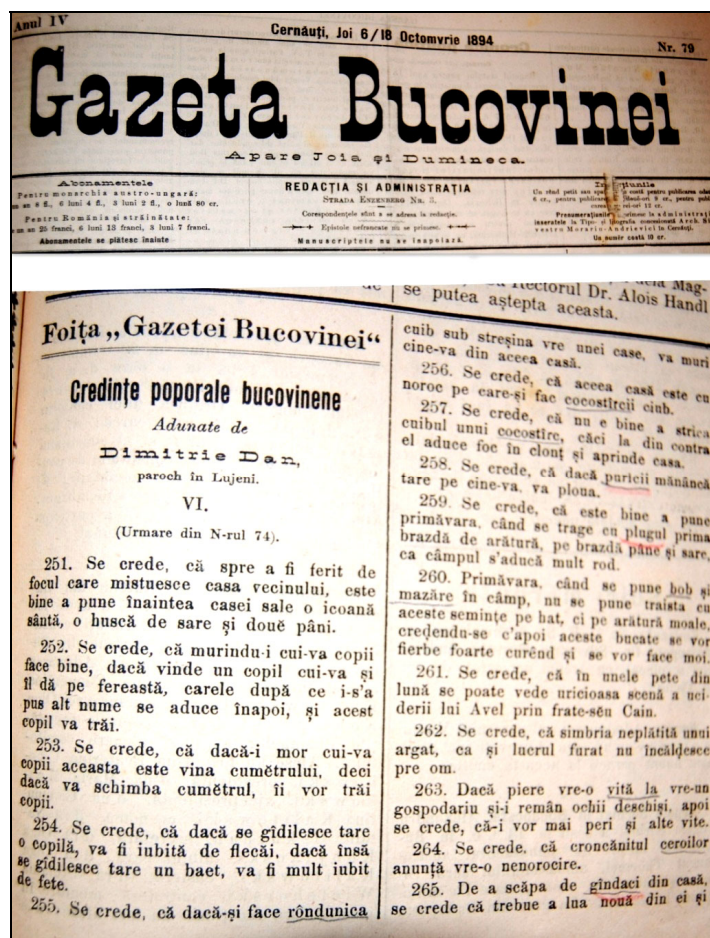
²⁰ Liviu Papuc, *Dimitrie Dan și G.T. Kirileanu într-o relație științifică inedită*, în „Convorbiri literare”, Iași, anul CXL, nr. 7, iulie 2006, p. 89.

²¹ În „Aurora Română”, anul I, nr. 1, august 1881, p. 14–16; idem, nr. 2, septembrie 1881, p. 12–15.

²² Dimitrie Dan, *Țigani din Bucovina*, foileton în „Gazeta Bucovinei”, anul II, 1892, nr. 37–38, p. 1–2; nr. 39, p. 1–2; nr. 40, p. 1–2; nr. 42, p. 1–3; nr. 43, p. 1–2; nr. 44, p. 1–2; nr. 45, p. 2–3; nr. 46, p. 2; nr. 47, p. 1; nr. 48–49, p. 1–2. Ulterior, studiul a fost tipărit în seria „Popoarele Bucovinei”, Fascicula II, *Țigani din Bucovina*, Cernăuți, 1892.

²³ Dimitrie Dan, *Lujenii. Biserica, proprietarii moșiei, satul și locuitorii lui* (schiță istorică, topografică și etnografică), foileton în „Gazeta Bucovinei”, anul III, 1893, nr. 45, p. 1–2; nr. 46, p. 1–3; nr. 48, p. 1–3; nr. 49, p. 1–2.

²⁴ Dimitrie Dan, *Credințe populare bucovinene adunate de...*, în „Gazeta Bucovinei”, anul IV, 1894, nr. 30, 63, 67, 70, 74, 79, 84, 97, 99, p. 1–2; anul V, 1895, nr. 2, 5, 12, 17, 37, 43, p. 1–2.

Frontispiciul periodicului „Gazeta Bucovinei”, Cernăuți, 1894 și pagina 3 a aceluiași periodic, ce conține partea literară a publicației, în cadrul rubricii *Foiața „Gazetei Bucovinei”*.

Sursa: Colecția „Gazeta Bucovinei”, Fondul *Periodice*, Casa-muzeu „Simion Florea Marian”, Suceava.

Dimitrie Dan a fost și un asiduu colaborator²⁵ la revista „Șezătoarea”, publicația din Fălticeni, condusă de Artur Gorovei. A început colaborarea la revista „Șezătoarea” în anul 1899, publicând mai multe legende și tradiții. În anul 1912,

²⁵ Colaborarea începe în anul 1899, când Dimitrie Dan publică: *Legende populare din Bucovina. Zidirea Mănăstirii Sucevița*, în „Șezătoarea”, anul V, nr. 2, ianuarie 1899, vol. V, p. 17–19; *Legenda vameșului și Legenda broaștei*, idem, nr. 3, februarie 1899, p. 33–37; *Legende populare din Bucovina. Preminte Solomon și șerpele*, idem, nr. 4, martie 1899, p. 49–51; *Sărbătorile săptămânale ale românului și Țiganul la stână*, idem, nr. 5–6, aprilie – mai 1899, p. 79–82; *Cărțița în credința populară română și De ce buha be numai apă de ploaie*, idem, nr. 8–10, iulie – septembrie 1899, p. 127–129. Cf. Petru Ursache, *op. cit.*, p. 272–273.

„Șezătoarea” apărea deja cu subtitlul, modificat încă din anul 1910, *Material de folclor*. Al XII-lea volum (cu 220 de pagini) al publicației conduse de Artur Gorovei se deschide cu un material de 28 de pagini, intitulat *Datinile, obiceiurile și credințele armenilor din țările române*. Din lucrările lui Dimitrie Dan, traduse și amplificate (!) de Grigore Goilav. Abia peste un deceniu, în numărul aniversar 3–4, martie – aprilie 1922, este prezent din nou Dimitrie Dan, cu articolul *Credințele poporului românesc din Bucovina* (La naștere și la botez; La logodnă, nuntă și cununie. La moarte și înmormântare), p. 99–102. Reluarea colaborării lui Dimitrie Dan la periodicul „Șezătoarea” este apreciată peste timp de directorul revistei, Artur Gorovei, astfel: „Din Bucovina, revista își înviorează paginile cu un material bogat, cules cu pricepere de preotul Dimitrie Dan, membru corespondent al Academiei Române, și care a fost unul dintre cei mai statornici colaboratori, până la sfârșitul vieții lui”²⁶.

Dimitrie Dan colaborează, în ultimii ani de viață, și la revista „Făt-Frumos”, apărută în anul 1926, la Suceava. Trimite și i se publică în total 20 de cântece populare (strigături, cântece de cătănie) din colecția masivă adunată de-a lungul deceniilor. La două luni de la moartea preotului cărturar Dimitrie Dan, periodicul sucevean publică, în nr. 4, iulie – august 1927, sub semnătura lui L. Mărin – unul dintre multele pseudonime ale lui Leca Morariu, necrologul: „Unul dintre cei mai stăruitori pionieri culturali ai generației bătrâne din Bucovina a ajuns și el la capătul obștescului drum al tuturor. Moartea l-a prindit în plină muncă și o bună parte din scrisul lui rămâne răvășit în vraștea manuscriptelor neisprăvite. De altfel, aproape tot scrisul lui, și mai ales acesta din urmă, se resimte ca de un fel de pripă, care dădea mai mult o adunare, o îngrămădire de material decât o ordonare sau cercetare disciplinată. Și totuși, prin atâtea realizări ale sale, Dimitrie Dan, cercetător al trecutului și al folclorului nostru, va stăruia să rămână mai mult decât numai pilda unei atât de vioaie energii”²⁷. Notița comemorativă este urmată de cinci cântece, culese de folclorist din comuna Straja.

Alegerea teologului și scriitorului bucovinean Dimitrie Dan ca membru corespondent al Academiei Române a fost propusă de filologul Ioan Bianu, a cărui contribuție la dezvoltarea instituției academice, deși a fost „în primul rând, de natură organizatorică”, s-a remarcat și în promovarea cercetărilor folclorice susținute de Academie. Ovidiu Bîrlea scrie, în *Istoria folcloristicii românești*, că „pentru promovarea cercetărilor folclorice în cadrul Academiei, Bianu propune mai întâi alegerea, ca membri corespondenți, a folcloristului Enea Hodoș și a etnografului Dimitrie Dan”²⁸. Academicianul Ion Bianu a susținut aceste candidaturi mai întâi în

²⁶ Artur Gorovei, „Șezătoarea” – povestea vieții unei reviste de folclor, în „Anuarul Arhivei de Folklor”, I, publicat de Ion Mușlea, Cluj, „Cartea Românească”, 1932, p. 28.

²⁷ L. Mărin, *Dimitrie Dan*, în „Făt-Frumos». Revistă de literatură și folclor”, Suceava, anul II, nr. 4, iulie – august 1927, p. 97.

²⁸ Ovidiu Bîrlea, *Istoria folcloristicii românești*, Cuvânt înainte de acad. Sabina Ispas, ediție îngrijită și bibliografie de dr. Carmen Banța, [Craiova], Editura Aius, 2010, p. 463.

1274

SUCEAVA Iulie-August 1927

ACADEMIA ROMÂNĂ
FILIALA IAȘI
CENTRUL PENTRU STUDIAREA
PROB. LINGV. ȘI ETNOL. BUCOVINEI

AN. II 1927	FĂȚ-FRUMOS REVISTA DE LITERATURĂ ȘI FOLCLOR REDACTOR: LECA MORARIU	Nr. 4
----------------	---	-------

† Dimitrie Dan
născ. 8/20 Oct. 1856, mort 25 Maiu 1927,

Unul dintre cei mai stăruitori pioneri culturali ai generației bătrâne din Bucovina, a ajuns și el la capătul obștescului drum al tuturor. Moartea l-a prindit în plină muncă și o bună parte din scrisul lui rămâne răvășit în vraștea manuscriselor neisprăvite.— De altfel aproape tot scrisul lui, și mai ales acesta din urmă, se resimte ca de un fel de pripă, care dădea mai mult o adunare, o îngrămădire de material, decât o ordonare sau cercetare disciplinată. Și totuși, prin atâtea realizări ale sale, Dimitrie Dan, cercetător al trecutului și al folclorului nostru, va stăruii să rămână mai mult decât numai pilda unei atât de vioaie energii.

L. Mărin

Căntece

Frunză verde de-alunea, Mă duceam la mândra mea, O găsiam c'o rufă rea; Cea mai bună o cârpie.	Când o întorcea pe față N'o mai cunoșteai de ață; Când o întorcea pe dos, Petcile curgeau jos . . .
*	
Atunci, lele ne-om lua, Când putea-vei număra Frunza de pe două junci, Părul de pe nouă junci, Penele dela doi cuci, Părul dela opt haiduci. Și'ncă-atunci ne-om mai lua	Când a fi de s'a tâmpla Soarele să fi greșit Să răsără'n asfințit, Iară apa din vâlcea La izvor când s'a 'nturna. Totma-atuncea ne-om lua!
*	
Nu-mi da, Doamne, bogăție, Numai om să-mi placă mie;	Nu-mi da, Doamne, nici avere, Numai om pe-a mea plăcere.

FILIALA IAȘI
Centrul pentru Studii
Bucovina

Necrologul publicat de revista „Făt-Frumos”, Suceava, anul II, nr. 4, iulie – august 1927, la moartea lui Dimitrie Dan.
Sursa: Colecția revistei „Făt-Frumos”, Biblioteca Institutului „Bucovina”, Rădăuți.

ședința din 18 martie 1904 a Secțiunii Literare, ședință condusă de Titu Maiorescu, consemnată în „Analele Academiei Române”. În prezentarea realizată preotului bucovinean Dimitrie Dan, el a subliniat că: „acesta a publicat mai multe broșuri de valoare, care sunt scurte și condensate monografiile etnografice și istorice”²⁹. Ulterior, în ședința generală din 23 martie, Ion Bianu a susținut expunerea de motive pentru numirea preotului bucovinean în forul academic: „Dimitrie Dan, preot în Straja, Bucovina, este un harnic și priceput scriitor folclorist și cercetător istoric, autor al mai multor broșuri și studii etnografice – muncitor într-o direcțiune ce trebuie neapărat încurajată. Preocuparea statornică a părintelui Dan este îndreptată spre stările popoarelor bucovinene. Românii din Bucovina, trăind amestecați într-un mozaic întreg de alte neamuri, viața lor sufletească trebuie studiată în legătură cu viața acestor popoare. Și astfel, studiile în această direcțiune sunt foarte bine venite”. După ce enumeră cele cinci „scurte și condensate monografii”: două despre armenii orientali, celelalte despre țigani, lipoveni și evrei, afirmând că prin ele autorul „probează că e bun cunoscător de izvoare și posedă frumos spirit de sinteză”, Ion Bianu menționează monografiile comunelor Lujeni și Straja, apoi volumul *Scrieri*³⁰, cu texte „bogate în reflexiuni [reflecții] etno-psihologice”. Academicianul Ion Bianu își încheie expunerea astfel: „Studiile de folclor și de etno-psihologie având pentru noi o deosebită însemnătate, cred că este bine ca Academia să distingă pe acei care se dedau lor cu stăruință și cu pricepere. Pe temeiul frumoasei activități pe acest teren, subscrisul vă propun să alegeți pe părintele Dim[itrie] Dan, preot în Straja, Bucovina, membru corespondent la Secțiunea literară”³¹. În urma votului „al cărui rezultat este: votanți: 24; voturi pentru: 19; contra: 4 și 1 abținere (d-l Hasdeu)”³², preotul Dimitrie Dan a fost „proclamat” membru corespondent al Academiei Române.

Conform practicii academice, Dimitrie Dan ar fi trebuit să trimită o scrisoare de mulțumire forului științific și cultural de la București, dar aceasta nu mai este consemnată în publicația academică. În schimb, în ședința din 25 martie 1904, de închidere a Sesiunii generale a Academiei Române pe anul 1904, în raportul general susținut de președintele I. Kalinderu, la capitolul „daruri pentru colecțiunile noastre”, este amintit: „Părintele Dimitrie Dan din Straja (Bucovina) a dăruit un volum manuscris și 11 publicațiuni de ale sale”³³.

Colegii din Academia Română află, în ședința generală din 26 mai 1927, vestea încetării din viață a preotului Dimitrie Dan. Președintele de ședință, acad. Emil Racoviță, „comunică trista știre primită de la Mitropolia din Cernăuți, că ieri a încetat din viață colegul nostru corespondent și consilier eparhial la acea Mitropolie,

²⁹ „Analele Academiei Române”, seria II, tomul XXVI, 1903–1904. Partea administrativă și dezbaterile, București, Institut[utul] de Arte Grafice „Carol Göbl”, p. 228.

³⁰ Dimitrie Dan, *Din scrierile lui...*, Cernăuți, 1902.

³¹ „Analele Academiei Române”, seria a II-a, tomul XXVI, 1903–1904, Partea administrativă și dezbaterile, București, Institut[utul] de Arte Grafice „Carol Göbl”, p. 196–197.

³² *Ibidem*, p. 197.

³³ „Analele Academiei Române”, seria a II-a, tomul XXVI, 1903–1904. Partea administrativă și dezbaterile, București, Institut[utul] de Arte Grafice „Carol Göbl”, p. 216.

Dimitrie Dan. Dimitrie Dan a fost chemat în Academie la 23 martie 1904, la Secțiunea Literară, pentru meritele ce-și câștigase în studiile de istorie și mai ales în folcloristică. Defunctul s-a ocupat cu folcloristica tuturor națiunilor din Bucovina, stăruind mai ales în cea a armenilor, și nu puțin în aceea a evreilor, țiganilor și a lipovenilor. Dânsul a dat la lumină și două monografii printre cele dintâi apărute și printre cele mai bune pentru două sate bucovinene”. Biroul l-a însărcinat pe I. Nistor să reprezinte Academia la înmormântarea „regretatului coleg”. La Cernăuți, în fața familiei și a reprezentanților clerului cernăuțean, Ion Nistor a rostit un cuvânt de rămas bun, în care a subliniat meritele omului Dimitrie Dan și bogata moștenire culturală pe care acesta o lăsa urmașilor: „Cu moartea părintelui Dimitrie Dan, dispăre din mijlocul nostru ultimul reprezentant, vrednic și activ, al vechilor tradițiuni literare bucovinene, reprezentate cu vrednicie de Iraclie Porumbescu și Silvestru Morariu-Andrievici și continuate cu râvnă de Simion Fl. Marian și Constantin Morariu. În aceste frumoase tradițiuni s-a dezvoltat și s-a afirmat în mod strălucit și talentul de scriitor al regretatului Dimitrie Dan, care a jertfit munca și osteneala unei vieți laborioase pentru păstrarea acestor tradițiuni și pentru continuarea lor. În vasta și rodnică sa activitate literară, Dimitrie Dan a îmbrățișat diverse probleme naționale, culturale și istorice, luminându-le cu agerimea minții sale și prinzându-le în scrisul său limpede și îndesat. [...]

Puntea de trecere de la preocupările folcloristice ale tinereții, la îndeletnicirile istorice ale maturității sale o formară interesantele sale monografii, a[le] comunelor Lujeni, Straja și Roșa, dintre care cea din urmă n-a văzut încă lumina tiparului. Din preocupările similare au izvorât și articolele sale de cuprins etnografic și folcloristic, apărute în *Die Österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild*. [Bukowina] și în «Zeitschrift für oesterreichische Volkskunde».

Publicațiunile sale de folclor și etnopsihologie găsiră o bună primire în cercurile științifice românești și de aceea Academia Română, înaltul areopag al culturii românești, i-a făcut cinstea de a-l chema, încă din martie 1904, între membrii săi corespondenți.

Înalta distincție a fost pentru părintele Dan un nou și puternic îndemn pentru activitatea sa științifică. În urma acestui valoros imbold, apărură mai multe lucrări istorice care vor rămâne. Se remarcă între acestea studiul său despre Vartolomei Măzăreanu, apărut în „Analele Academiei Române”, apoi *Cronica Episcopiei de Rădăuți, Mănăstirea și comuna Putna, Mănăstirea Sucevița, Patronatul în Biserica Ortodoxă Română* ș.a. Din toate aceste lucrări, transpiră dragostea autorului pentru vechile noastre așezăminte bisericești.[...]

Viața părintelui Dimitrie Dan, așa de rodnică și de bogată în lucrări de valoare n-a fost deloc cruțată de grele încercări și crude lovituri. Dar cu toate acestea, părintele Dan a închis ochii cu mângâierea pentru sine și pentru ai săi că lasă în urma sa opere de valoare, menite să-i asigure un nume respectat în lumea literelor”³⁴.

³⁴ Din *Cuvântarea* lui Ion Nistor, publicată în „Analele Academiei Române”. Partea administrativă și dezbaterile, seria a III-a, tomul XLVII, Ședințele din 1926–1927, București, Cultura Națională, 1927, p. 122–124.

Astăzi, o bună parte dintre lucrările sale sunt redescoperite, pot fi apreciate și valorificate de cercetători, în egală măsură, pentru conținutul științific – „fondul imens de idei, pe care părintele Dimitrie Dan le-a răspândit pe fiecare pagină” – și pentru expresivitatea vocabularului utilizat de cărturarul bucovinean.

În cadrul manifestărilor prilejuite de împlinirea a 650 de ani de la întemeierea Moldovei (1359–2009), care au avut loc la Mănăstirea Bogdana din Rădăuți, în octombrie 2009, a fost lansat volumul Dimitrie Dan, *Cronica Episcopiei de Rădăuți*, o reeditare a ediției *princeps* din 1912. În *Prefață la actuala ediție*, acad. Răzvan Theodorescu aprecia că „reeditarea *Cronicii Episcopiei de Rădăuți* a părintelui academician Dimitrie Dan este un act necesar, de recunoștință pe care îl aducem uneia dintre marile personalități ale istoriei și bisericii românești”³⁵. Dacă suntem atenți la faptul că volumul are întipărit pe copertă: RESTITUTIO – OPERA OMNIA/VOL. I, s-ar părea că opera părintelui academician Dimitrie Dan, cel puțin cea dedicată așezămintelor de cult din Bucovina și istoriei bisericești locale, a intrat într-un program mai amplu de reeditare. Totuși, din câte știm până acum (mai 2018), Editura Basilica nu a mai tipărit un al doilea volum din opera cărturarului bucovinean.

În *Notă asupra ediției*, editorii volumului citat argumentează necesitatea retipăririi monografiei dedicate Episcopiei de Rădăuți. Astfel, la un secol de la scrierea ei, republicarea cărții „este menită să înlesnească specialiștilor, dar și publicului larg, dornic să deslușească tainele trecutului, cunoașterea și aprofundarea unei lucrări fundamentale a Istoriei Bisericii Ortodoxe Române, din ce în ce mai greu de procurat odată cu scurgerea anilor”³⁶.

Intellectual prob și neobosit în a scoate la lumină trecutul, Dimitrie Dan se numără între pușinii autori ai timpului său interesați de istoria și documentarea prezenței armenilor pe teritoriul Moldovei și al Bucovinei imperiale. Spre sfârșitul veacului al XIX-lea, el semna un studiu monografic în limba germană, dens ca informație pentru data la care a fost scris, chiar dacă redus ca volum editorial: *Die orientalischen Armenier in der Bukowina*³⁷. În *Prefață*, autorul sublinia caracterul de pionierat al lucrării sale: „mă silii să culeg tot materialul istoric, privitor la ei și la bisericile lor, ceea ce fu legat cu mari dificultăți, căci, până astăzi, nimeni nu s-a ocupat, special, de istoria acestui popor tipic”³⁸ și intenția de a corecta erorile din percepția colectivă despre armeni. Istoricul și etnograful bucovinean lucra sub

³⁵ Dimitrie Dan, *Cronica Episcopiei de Rădăuți*, tipărită cu binecuvântarea Preafericitului Părinte Patriarh Daniel, Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, ediție îngrijită de arhim. Justin Dragomir, stareț al Mănăstirii Bogdana, Rădăuți și diac. Vasile M. Demciuc, *Prefață la actuala ediție* de acad. Răzvan Theodorescu, postfață și note de diac. Vasile M. Demciuc și Harieta Sabol, București, Editura Basilica, 2009, p. 5.

³⁶ *Ibidem*, p. 6.

³⁷ Dimitrie Dan, *Die orientalischen Armenier in der Bukowina*, Czernowitz, 1890. Lucrarea a fost tradusă și tipărită un an mai târziu, cu titlul *Armenii orientali din Bucovina*, Cernăuți, Tipografia concesionată Arch. Silvestru Morariu-Andrievici, 1891.

³⁸ *Ibidem*, p. 3. Traducerea fragmentelor citate: Ștefănița-Mihaela Ungureanu.

Coperta ediției *princeps* a lucrării *Cronica Episcopiei de Rădăuți*, Viena, 1912.
Sursa: Biblioteca Institutului „Bucovina”, Rădăuți.

imperativul romantic al „etnografiei de urgență”: „să scap mai multe fapte din brațele uitării și să le păstrez pentru generațiile viitoare”³⁹. De aceea, când cunoscutul jurnalist, scriitor și om de televiziune Vartan Arachelian „a recuperat” o traducere românească (în manuscris) a acestei lucrări datorate cărturarului bucovinean, el a oferit-o spre tipărire unei edituri din București. Astfel, după varianta românească din 1891, o nouă ediție a lucrării a apărut în anul 2010, cu titlul *Armenii ortodocși*

³⁹ *Ibidem*.

*din Bucovina*⁴⁰. Necesitatea retipăririi traducerii a fost argumentată și prin faptul că se înscrie printre „puținele lucrări dedicate, în spațiul de limbă română, armenilor și istoriei lor, în special cele referitoare la armenii trăitori în spațiul istoric și cultural românesc”⁴¹. Traducătorul nu a fost identificat – rămâne doar o presupunere că ar fi Boris Goilav –, dar redactorul volumului, bazându-se pe notele inserate în textul lucrării de traducător, susține că „putem afirma cu certitudine că este vorba de o traducere făcută la peste trei decenii față de anul în care Dimitrie Dan și-a semnat *Prefața*: «Jujineț, în iunie 1890»”⁴².

Coperta ediției a II-a a lucrării *Cronica Episcopiei de Rădăuți*, București, 2009.

Sursa: biblioteca personală a autoarei.

⁴⁰ Dimitrie Dan, *Armenii ortodocși din Bucovina*, București, Editura Zamca, 2010. O recenzie a volumului, însoțită de un fișier bio-bibliografic al autorului, a publicat Vasile I. Schipor, în „Analele Bucovinei”, Rădăuți – București, anul XVIII, nr. 1 (36), [ianuarie – iunie] 2011, p. 305–306.

⁴¹ Flori Bălănescu, *Notă asupra ediției* în volumul Dimitrie Dan, *Armenii ortodocși din Bucovina*, București, Editura Zamca, 2010, p. 6.

⁴² *Ibidem*, p. 7.

Dimitrie Dan, paroch ort. în Straja.
Sursa: www.dacoromanica.ro.

O lucrare mai puțin amintită, poate pentru că, deși a apărut în 1923, nu este definitivă pentru „îndeletnicirile istorice [privind istoria] ale maturității sale”, o constituie *Stâna la românii din Bucovina. Schiță folclorică ilustrată*, Cernăuți, Tip. „Glasul Bucovinei”, 1923. La acea dată, era o abordare singulară a păstoritului circumscris spațiului bucovinean. Tema a constituit și subiectul conferinței prin care Dimitrie Dan a inaugurat, la 7 martie 1920, șezătorile literare ale societății „Junimea”⁴³. Relativ recent, în anul 2007, respectiva broșură⁴⁴ semnată de preotul cărturar din Cernăuți a fost inclusă/citată în bibliografia unei teze de doctorat⁴⁵ conduse de etnologul Silviu Angelescu.

La fel, studiile sale de imagologie etnică sunt redescoperite și valorificate în lucrări de anvergură. Avem în vedere un volum distins cu Premiul Academiei Române, dar și cu alte premii, cartea lui Andrei Oișteanu, *Imaginea evreului în*

⁴³ Arcadie Dugan-Opaiț, *Albumul mare al Societăților „Arboroasa” și „Junimea” din Cernăuți*, ediție îngrijită, prefață, notă asupra ediției, index și glosar de Marian Olaru și Arcadie M. Bodale, Suceava, Editura Universității „Ștefan cel Mare”, 2015.

⁴⁴ A apărut inițial în foileton, în revista „Junimea literară”, anul XII, 1923, nr. 1–3, 4–5, 6–7, 8–9, 10–11 și 12. Pentru datele complete, vezi: Alis Niculică, „Junimea literară” (1904–1914; 1923–1939). *Bibliografie*, Iași, Editura Tipo Moldova, 2012, p. 99.

⁴⁵ Elena Cremona Țintatu-Comănescu, *Migrațiile interne și enclavile culturale – așezări de păstori ungureni în nordul Munteniei*, București, 2007.

*cultura română. Studiu de imagologie în context est-central-european*⁴⁶, „un studiu antropologic profund și edificator, alcătuit pe mai multe niveluri – cultural, istoric, socio-politic și religios, având ca temă imaginea străinului: a evreului imaginar și a celui real, în întruparea sa specifică culturii române și est-central-europene”.

În cercetarea meticuloasă a antropologului bucureștean, lucrarea lui Dimitrie Dan, *Evreii din Bucovina. Studiu istoric, cultural, etnografic și folcloric* (Cernăuți, 1899) este citată de mai multe ori, autorul bucovinean fiind preferat ca sursă bibliografică pentru obiectivitatea scrierii: „Dar cred că cel mai potrivit este să-i dau cuvântul lui D. Dan, un etnograf român asupra căruia nu planează vreo urmă de îndoială în privința obiectivității”⁴⁷. Cercetătorul contemporan preferă să citeze *in extenso* pasaje relevante din studiul dedicat evreilor de Dimitrie Dan, recunoscându-i etnografului și folcloristului bucovinean „buna-credință” cu care și-a scris textul, chiar dacă se mai întâlnesc și anumite clișee, stereotipuri din mentalitatea folclorică – cum ar fi că frica proverbială a evreului de câini, lupi și de arme a devenit subiectul multor anecdote hazlii.

⁴⁶ Andrei Oișteanu, *Imaginea evreului în cultura română. Studiu de imagologie în context est-central-european*, ediția a III-a, revăzută, adăugită și ilustrată, București, Editura Polirom, 2012.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 97.